

Ημερίδα με θέμα «Σχολικός εκφοβισμός: Μύθοι και πραγματικότητα»

Παρέμβαση Ελισαίου ΒΑΓΕΝΑ : «Για μια άλλη προσέγγιση της παιδικής επιθετικότητας»

Φίλες και φίλοι,

Συντρόφισσες και σύντροφοι,

Ένα πλήθος δημοσιευμάτων προσπαθεί τα τελευταία χρόνια να μας πείσει πως έχουμε μπροστά μας ένα μεγάλο ζήτημα στο οποίο δεν μπορεί να μείνει αδιάφορη η κοινωνία. Αυτό της «ενδοσχολικής βίας» ή του «σχολικού εκφοβισμού». Εδώ συχνά «παντρεύονται» οι πιο διαφορετικές εκδηλώσεις της συμπεριφοράς, από τη λεκτική επίθεση έως αποκρουστικές εγκληματικές ενέργειες και μάλιστα με τέτοιο τρόπο, που αναρωτιέσαι μέχρι που φτάνει η πραγματικότητα και που ξεκινά ο μύθος γύρω από αυτό το ζήτημα;

Καταρχήν, εφόσον μιλάμε για ένα ζήτημα που εκδηλώνεται μέσα στο σχολείο, μέσα δηλαδή σε ένα οργανωμένο κοινωνικό σύνολο, μπορούμε εξ αρχής να θεωρήσουμε πως πρόκειται για ένα κοινωνικό ζήτημα. Επιπλέον, θα ήταν από μέρους μας λαθεμένο να ισχυριστούμε πως ο λεγόμενος σχολικός εκφοβισμός ή ενδοσχολική βία έχουν τείχη. Ότι δηλαδή ξεκινούν και σταματούν μόλις το παιδί, ο νέος περάσει στο προαύλιο του σχολείου, του εκπαιδευτικού του ιδρύματος και σταματά μόλις αυτός βγει απ' αυτό. Είναι προφανές πως αυτό το σύνθετο και πρώτα απ' όλα κοινωνικό ζήτημα, έχει σαφή σχέση με τη συνολική διαδικασία διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού, του εφήβου, του νέου. Υπάρχουν, βέβαια, όπως είπαμε διάφοροι ορισμοί του φαινομένου, που εξετάζουμε σήμερα. Αν πάρουμε ως βάση τον ορισμό που θεωρεί πως έχουμε να κάνουμε με τη συχνή, συστηματική άσκηση βίας σε βάρος συνομηλίκων, τότε σαφώς το ζήτημα έχει σχέση με αυτό της παιδικής επιθετικότητας. Με την έννοια «επιθετικότητα» εννοούμε την ατομική ή συλλογική συμπεριφορά, πράξη που στοχεύει να προκαλέσει τη φυσική ή ψυχική βλάβη κάποιου ανθρώπου ή και ομάδας ανθρώπων.

Έχει σημασία εδώ εξ αρχής να διευκρινίσουμε ορισμένα πράγματα:

1^ο, θα έχετε παρατηρήσει πως στις μέρες μας επανέρχονται απόψεις που προσδιορίζουν τις αιτίες της κάθε είδους επιθετικότητας, από τον σχολικό εκφοβισμό έως τους ιμπεριαλιστικούς πολέμους, στα ζώδια ένστικτα της βίας και στα γονίδια.

Σαφώς και δεν ευσταθούν τέτοιες απόψεις που επιδιώκουν να μας πείσουν πως η επιθετική συμπεριφορά οφείλεται στο υπόβαθρο των ενστίκτων, στα γονίδια ή ότι είναι ένα φυσικό επακόλουθο της εκδήλωσης της ζωώδους φύσης του ανθρώπου. Από την εποχή τους ακόμα οι Κ. Μαρξ και Φρ. Ενγκελς ασκούσαν σκληρή κριτική στις διάφορες ιδεαλιστικές, εξωπραγματικές αντιλήψεις περί «ανθρώπινης φύσης», που διαχωρίζονται από το κοινωνικό σύστημα, από την ιστορία, από την ανθρώπινη δραστηριότητα, χαρακτηρίζοντας τέτοιες απόψεις ως «ομιχλώδη ουρανό της

φιλοσοφικής φαντασίας»¹. Όπως, μεταξύ άλλων, σημείωνε ο μεγάλος σοβιετικός ψυχολόγος Λέβ Βιγκότσκι: «Το μπέρδεμα και η μη διάκριση του φυσικού από το πολιτιστικό, του φυσικού από το ιστορικό, του βιολογικού από το κοινωνικό στην ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού οδηγεί αναπόφευκτα στη θεμελιακά λαθεμένη κατανόηση και ερμηνεία των δεδομένων»².

Ένα 2^ο, που απαιτείται να ξεκαθαρίσουμε είναι πως η επιθετική συμπεριφορά έχει κάθε φορά ένα συγκεκριμένο ιστορικό, κοινωνικό χαρακτήρα. Σε κάθε ιστορική εποχή, σε κάθε κοινωνία, διαφορετικά μπορεί να ορίζεται αυτή. Έτσι μια συμπεριφορά που σήμερα θεωρείται επιθετική, σε άλλες εποχές και κοινωνίες να θεωρούνταν κάτι το φυσιολογικό, ακόμη κι επιβεβλημένο.

Επίσης, ένα 3^ο ζήτημα, που πρέπει εξαρχής να διευκρινίσουμε είναι ότι το κοινωνικό περιβάλλον δεν αποτελεί κάποιον παράγοντα ο οποίος καθορίζει τη συμπεριφορά της προσωπικότητας, αλλά αποτελεί τις ίδιες τις συνθήκες μέσα στις οποίες εξελίσσεται η δραστηριότητα του ανθρώπου και συμπερασματικά είναι η πηγή ανάπτυξης της προσωπικότητας.

Ο καπιταλισμός, που λειτουργεί στη βάση της εξασφάλισης κέρδους για τον καπιταλιστή, όχι μόνον δεν μπορεί να επιλύσει τις σύγχρονες λαϊκές ανάγκες, αλλά αποτελεί τη «μήτρα» της εμφάνισης μεγάλων οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων. Ας αναλογιστούμε π.χ. πως ζει και μεγαλώνει, ποιες οι οικογενειακές συνθήκες ενός παιδιού που οι γονείς του βιώνουν την ανεργία, την εξαθλίωση, τη φτώχεια, που έχουν βυθιστεί στην απόγνωση από τα οικονομικά αδιέξοδα, μέσα στις συνθήκες της καπιταλιστικής κρίσης;

Επιπλέον, να πάρουμε υπόψη μας πως στην κοινωνία μας έχει διαμορφωθεί σε μεγάλη έκταση και βάθος όλη εκείνη η κοινωνική βάση διαμόρφωσης τέτοιων «κοσμοθεωρητικών προτύπων», όπως αυτών του ατομισμού και του ανταγωνισμού, που με ακραίο τρόπο και μορφή μπορούν να οδηγήσουν στην επιθετική συμπεριφορά.

Βεβαίως, αν και στις μέρες μας η κοινωνική βάση τέτοιων φαινομένων βρίσκεται στις καπιταλιστικές σχέσεις, αυτό καθόλου δεν σημαίνει ότι όλοι στον καπιταλισμό θα γίνουν εγκληματίες ή όλοι θα οδηγηθούν σε «αντικοινωνικές» επιθετικές συμπεριφορές. Κι αυτό γιατί η διαμόρφωση της προσωπικότητας αποτελεί μια σύνθετη, πολύπλοκη και αντιφατική διαδικασία. Η κοινωνία πράγματι διαμορφώνει την προσωπικότητα, αλλά η εξελικτική αυτή διαδικασία δεν είναι ευθύγραμμη, σ' αυτήν εμπλέκονται εσωτερικοί, ψυχικοί καθορισμοί, από την δραστηριότητα του ίδιου του ανθρώπου.

¹ Κ. Μαρξ, Φρ. Ενγκελς. Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος, ΣΕ, Αθήνα 1986, σελ. 55.

² Λ. Βιγκότσκι, ΑΠΑΝΤΑ, τόμος 5, σελ. 156, 1983.

Ο άνθρωπος, εξαιτίας της παραγωγικής εργασίας του, που άλλωστε τον διαχωρίζει από τα ζώα, μεταδίδει ό,τι καινούργιο κατακτά η μια γενιά στην άλλη μέσω των υλικών και πνευματικών αντικειμένων που δημιουργεί, όπως είναι για παράδειγμα η γλώσσα, ο πολιτισμός, τα διάφορα επιτεύγματα, η τεχνολογία κλπ. Στη συνέχεια, χάρη βέβαια στη διαδικασία της μάθησης, έχουμε την κατάκτησή τους από το παιδί. Πρόκειται για μια διαδικασία έμμεσης αφομοίωσης από το άτομο των αξιών του πολιτισμού. Μιας αφομοίωσης, εσωτερίκευσης καλύτερα, που γίνεται μέσω της επικοινωνίας, των κοινωνικών επαφών του παιδιού με τους ενήλικους και στη συνέχεια «αφομοιώνονται» στη συνείδησή του χάρη στις ατομικές ηθικές ανάγκες, συμφέροντα, ιδανικά, πεποιθήσεις, μοτίβα, που διαμορφώνει κάθε προσωπικότητα.

Όταν, λοιπόν, όλο το κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο της κοινωνίας μας, της καπιταλιστικής κοινωνίας, στηρίζεται πάνω στο κυνηγητό του κέρδους, στην εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, είναι λογικό να αναπτύσσονται και τα ανάλογα κοινωνικά ιδανικά, πρότυπα και πεποιθήσεις, που μπορούν να συμβάλλουν στην επιθετικότητα, ή στην έλλειψη και στρεβλή διαμόρφωση άλλων, όπως η αλληλεγγύη, η ενσυναίσθηση, η ικανότητα να μπορείς να μπεις στη θέση του άλλου.

Αυτό είναι «ένα το κρατούμενο», αλλά δε σημαίνει ότι μια προσωπικότητα θα «ρουφά» αδιακρίτως όλα τα «πρότυπα» που κυριαρχούν στο περιβάλλον του. Ούτε αυτομάτως η φτώχεια, η εξαθλίωση, η ανεργία οδηγούν στην επιθετική συμπεριφορά, στην εγκληματικότητα ή στη μαχητική αγωνιστική στάση ζωής.

Ο Λεβ Βιγκότσκι έγραφε σχετικά: «*Όπως με τον αλκοολισμό του παππού συχνά με ευθύ τρόπο ερμηνεύουν την συμπεριφορά του εγγονού, έτσι κι εκείνα ή τα άλλα οικογενειακά σημεία διαβίωσης (στενότητα χώρου, κακές σχέσεις ανάμεσα στους γονείς, ύπαρξη κακών παραδειγμάτων κλπ.) τα συνδέουν σε άμεση εξάρτηση με την συμπεριφορά του παιδιού...*». Όμως αυτή η σχέση δεν είναι τόσο ευθεία, υπογράμμισε ο Βιγκότσκι, καλώντας να μεταφερθεί η προσοχή μας, το κέντρο των ερευνών μας, προς την πλευρά της μελέτης της ίδιας της δραστηριότητας, της ενεργητικότητας του παιδιού, των βιωμάτων του που συνδέονται με την αλλαγή του κοινωνικού του περιβάλλοντος. Και προσθέτει: «*η επιστημονική προσέγγιση διαφέρει από την εμπειρική, στο ότι προϋποθέτει την αποκάλυψη των βαθύτερων εσωτερικών εξαρτήσεων και μηχανισμών εμφάνισης της μιας ή της άλλης επίδρασης του περιβάλλοντος*»³.

Έχει, λοιπόν, σημασία να δει κάποιος πως μέσα από την «εσωτερίκευση» από το παιδί εκείνων ή των άλλων προτύπων, κοινωνικών αξιών, μέσα από την κυρίαρχη δραστηριότητα και την «κοινωνική κατάσταση ανάπτυξης», το παιδί μπορεί να οδηγηθεί στην επιθετικότητα.

³ Λ. Σ. Βιγκότσκι: Απαντα, τ. 5, Μόσχα 1983, σελ. 308.

Σε κάθε ηλικιακό στάδιο ανάπτυξης του ανθρώπου είναι διαφορετική η κυρίαρχη δραστηριότητά του, αυτή δηλαδή η δραστηριότητα που στο συγκεκριμένο στάδιο έχει μεγάλη σημασία για την παραπέρα ανάπτυξη της προσωπικότητας. Να γιατί βλέπουμε πως οι σοβαρές δυσκολίες, που μπορεί να αντιμετωπίζει ένας άνθρωπος στην κυρίαρχη δραστηριότητά του (π.χ. το παιδί της προσχολικής ηλικίας στο παιχνίδι, ο μαθητής στα μαθήματά του, ο εργαζόμενος στην εργασία του), μπορεί μεταξύ των άλλων να τον οδηγήσουν και σε *επιθετική συμπεριφορά*.

Βεβαίως, η επιθετική συμπεριφορά δεν έχει πάντα την ίδια σημασία, το ίδιο «προσωπικό νόημα» για εκείνον που την εκδηλώνει. *Έχει ιδιαίτερη σημασία η «θέση» που καταλαμβάνει η επιθετική συμπεριφορά στη δομή της δραστηριότητας.* Πρόκειται για μια υπερβολική αμυντική αντίδραση; Για το αποτέλεσμα μιας έντονης συναισθηματικής φόρτισης; Ή μήπως αποτελεί έναν αυτοτελή σκοπό και αποκτά ένα αυτοτελές νόημα για την προσωπικότητα; Πρέπει να θέτουμε την παραπάνω ερώτηση, γιατί είναι σημαντικό κάθε φορά να διαχωρίζουμε με τι είδους επιθετική συμπεριφορά έχουμε να κάνουμε.

Κι εδώ είναι φανερό πως στην περίπτωση του σχολικού εκφοβισμού δεν έχουμε να κάνουμε με μια εκδήλωση πρόσκαιρης συναισθηματικής φόρτισης, αλλά για μια επιθετική συμπεριφορά με ποιο βαθύ και μόνιμο χαρακτήρα. Κι εδώ, όμως και πάλι, μπορεί να έχει αυτή η συμπεριφορά διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά κι αιτίες, από περίπτωση σε περίπτωση.

Βλέπουμε δηλαδή πως μέσα στη διαδικασία ανάπτυξης της προσωπικότητας, μέσω της δραστηριότητας και μέσα στην ανθρώπινη κοινωνία, διαμορφώνονται τόσο οι ανάγκες, όσο και τα κίνητρα, οι στόχοι της προσωπικότητας που κινητοποιούν τον άνθρωπο προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση και δημιουργούν τον «προσανατολισμό της προσωπικότητας».

Αν η όλη «σφαίρα των κινήτρων της προσωπικότητας» διαμορφώνεται με τέτοιο τρόπο που αποκτά έναν καθαρά εγωιστικό προσανατολισμό, τότε είναι πολύ πιθανή η εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς με στόχο την ικανοποίηση των «αναγκών» εκείνου που επιτίθεται, όπως, βέβαια, αυτός τις συνειδητοποιεί. Π.χ. της ανάγκης του για κυριαρχία μέσα σε ένα σύνολο ανθρώπων, σε μια ομάδα ανθρώπων, ή της ανάγκης του για αναγνώριση από το κοινωνικό σύνολο ή αρχικά της αναγνώρισης από ένα σύνολο ανθρώπων.

Ο σοβιετικός ψυχολόγος Βιγκότσκι έγραφε: *«Η λογική της ανάπτυξης του χαρακτήρα είναι η ίδια, όπως και η λογική οποιασδήποτε ανάπτυξης. Ο,τι αναπτύσσεται, αναπτύσσεται από αναγκαιότητα... Σε ποια όμως αναγκαιότητα είναι τοποθετημένες οι κινητήριες δυνάμεις της ανάπτυξης του χαρακτήρα; Σε αυτήν την ερώτηση, μπορεί να υπάρξει μόνο μια απάντηση: σ' εκείνη που είναι βασική και καθοριστική αναγκαιότητα για όλη την ανθρώπινη ζωή, στην αναγκαιότητα να ζει στο ιστορικό, κοινωνικό περιβάλλον και να*

αναπροσαρμόζει όλες τις οργανικές λειτουργίες με βάση τις απαιτήσεις που του αξιώνει αυτό το περιβάλλον»⁴.

Γνωρίζουμε πως βασική ανάγκη του παιδιού και γενικότερα του ανθρώπου είναι αυτή της αναγνώρισης. Μια σειρά μελετών έδειξαν πως η αποστέρηση της ανάγκης των παιδιών για αναγνώριση συνδέεται με την ανάπτυξη της επιθετικής συμπεριφοράς. Η αδυναμία υλοποίησης αυτής της ανάγκης οδηγεί τα παιδιά και στην επιθετικότητα. Το ίδιο κι η ματαίωση της ανάγκης για επικοινωνία με τους ενήλικες μπορεί να οδηγήσει στην εμφάνιση της επιθετικότητας.

Εκτιμάται, επίσης, ότι η επιθετική συμπεριφορά του παιδιού μπορεί να σχετίζεται με την απομόνωση του παιδιού από τους συνομήλικούς του. Μια αρνητική αντιμετώπιση του παιδιού από τον εκπαιδευτικό δημιουργεί και επιτείνει την απομόνωση του παιδιού από τους συνομηλικούς του.

Ο μεγάλος παιδαγωγός Αντόν Μακαρένκο είχε διατυπώσει τη θέση ότι η προσωπικότητα αναπτύσσεται στην κολεκτίβα και μέσω της κολεκτίβας. Σε αυτή την κατεύθυνση ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν έρευνες που καταλήγουν στο συμπέρασμα πως αιτία διάφορων «δυσκολιών» στη συμπεριφορά του παιδιού (και της επιθετικής συμπεριφοράς) μπορεί να βρίσκεται στα προσωπικά χαρακτηριστικά του παιδιού (μεταξύ των άλλων στη χαμηλή αυτοεκτίμηση, στη δυσφορία του για τη χαμηλή θέση στο σύστημα σχέσεων της ομάδας) ή στο χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης των δεξιοτήτων του, μεταξύ αυτών και των ικανοτήτων του στο παιχνίδι. Ένα τέτοιο χαμηλό επίπεδο δε δίνει σε αυτά τα παιδιά τη δυνατότητα δημιουργίας ικανοποιητικών σχέσεων με τους συνομηλικούς τους.

Αν θεωρήσουμε πως η δραστηριότητα διαχωρίζεται στην «επιχειρησιακή» πλευρά της (δηλαδή, στα μέσα και στους τρόπους υλοποίησής της) και στην «αιτιολογική» πλευρά της (δηλαδή στους λόγους, στα κίνητρα που καθοδηγούν το παιδί στη συγκεκριμένη δραστηριότητα), τότε θα δούμε πως η σύγκρουση με τους συνομηλικούς κι η εκδήλωση της επιθετικότητας μπορεί να σχετίζεται και με τις δύο πλευρές της δραστηριότητας.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, θα πρέπει να γίνεται προσπάθεια να βρίσκεται στο κέντρο της προσοχής μας η μελέτη του φαινομένου της επιθετικότητας μέσα από τη δραστηριότητα που αναπτύσσει το παιδί. Μέσα από το πλέγμα της επικοινωνίας του παιδιού, τόσο με τους ενήλικες όσο και με τους συνομήλικούς του. Αυτό οπωσδήποτε ισχύει για όλες τις ηλικιακές κατηγορίες, δηλαδή και για την περίοδο της εφηβείας και της νεότητας, με τις οποίες ταυτίζεται η έννοια της «νεολαίας» που χρησιμοποιούμε.

Καταρχήν είναι φανερό πως όταν ένα παιδί έχει μάθει ν' αντιδρά από πολύ μικρή ηλικία επιθετικά, π.χ. για να επιτύχει κάποιο στόχο, είτε γιατί αυτή η επιθετική συμπεριφορά έχει γίνει αναπόσπαστο χαρακτηριστικό της

⁴ Λ. Σ. Βιγκότσκι: Απαντα, τ. 5, Μόσχα 1983, σελ. 156.

προσωπικότητάς του, έχει δηλαδή πάρει «αυτοτελές νόημα», τότε αυτό δεν είναι κάτι που εύκολα μπορεί να αλλάξει στην εφηβική περίοδο ή στην ηλικία της νεότητας.

Ωστόσο, στην εφηβική ηλικία υπάρχουν σοβαρές διαφορές με την παιδική. Άλλωστε η εφηβική και νεανική περίοδος της ζωής χαρακτηρίζονται από δραστηριότητες που σε μεγάλο βαθμό «διαχώρισαν» αυτή την περίοδο από την παιδική και ενήλικη περίοδο, στη φάση της επικράτησης του καπιταλισμού. Τέτοιες δραστηριότητες είναι η διεύρυνση της γενικής μόρφωσης κι η ανάγκη απόκτησης επαγγελματικής ειδίκευσης, αλλά και η προετοιμασία δημιουργίας οικογένειας. Ταυτόχρονα σε αυτή την περίοδο έχουμε τη βιολογική ωριμότητα και τη διαμόρφωση των βασικών κοσμοθεωρητικών θέσεων, στις οποίες θα στηριχτεί στη συνέχεια η ζωή της κάθε προσωπικότητας.

Παρά τους διαφορετικούς τρόπους, που γίνεται η ενηλικίωση, γνωρίζουμε πως εδώ έχει μεγάλη σημασία η *συναναστροφή με τους συνομηλίκους*, ιδιαίτερα με τους φίλους, όπως και η *αυτο-αξιολόγηση*, τα *κριτήρια της αυτοεκτίμησης* που κυριαρχούν στον περίγυρο, που οδηγούν στην *αυτογνωσία* του νέου ανθρώπου.

Τα κριτήρια αυτά της αξιολόγησης κι αυτοαξιολόγησης μπορεί να ποικίλουν από τον ένα νέο άνθρωπο σε έναν άλλο. Π.χ. ένας φανατικός οπαδός μιας ποδοσφαιρικής ομάδας μπορεί να αυτοαξιολογεί τον εαυτό του στη βάση του μεγέθους των γνώσεων του για την αγαπημένη του ομάδα ή ακόμη και στη βάση της ενεργής συμμετοχής του σε συμπλοκές με νέους αντίπαλης ομάδας.

Να γιατί η *επιθετική και αντικοινωνική συμπεριφορά* σχετίζεται με τα κριτήρια που κυριαρχούν στον περίγυρο και στην κοινωνία.

Επιπλέον, η επιθετική συμπεριφορά μπορεί να εκδηλωθεί κι ως απόρροια των δυσκολιών που μπορεί να υπάρχουν στο επίπεδο της συναναστροφής του νέου με τους συνομηλίκους και τους ενηλικούς. Σήμερα που τα αδιέξοδα που προβάλλουν μπροστά στη νεολαία των λαϊκών στρωμάτων αυξάνονται εξαιτίας της όξυνσης των συνεπειών της καπιταλιστικής κρίσης, της εμπορευματοποίησης της Παιδείας και της αύξησης των ταξικών φραγμών, σήμερα που η ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων «σαρώνει» ιδιαίτερα τις νέες ηλικίες, είναι φανερό πως η νεολαία βρίσκεται σε πιο δυσχερή θέση από το παρελθόν. Κι αναπόφευκτα τμήματά της μπορεί να οδηγηθούν σε επιθετική συμπεριφορά. Σε ποια «κανάλια» αυτή θα οδηγηθεί;

Βεβαίως τα αστικά ΜΜΕ συχνά επιδιώκουν να τσουβαλιάσουν κάθε είδους βίαιης δράσης, καταδικάζοντας γενικά τη βία. Όμως η ζωή κι η Ιστορία διδάσκει πως κάτω από ορισμένες συνθήκες όξυνσης της ταξικής πάλης θα μπορούσε να εκδηλωθεί από την προσωπικότητα μια έντονη διαμαρτυρία, π.χ. η αντίδραση στην κοινωνική αδικία, που μπορεί να πάρει και βίαιη,

επιθετική μορφή. Κάτι τέτοιο, όταν δεν αντιστρατεύεται αλλά συνδυάζεται και εντάσσεται μέσα στα πλαίσια της δράσης των λαϊκών μαζών για την ανατροπή του συστήματος της κοινωνικής αδικίας, όχι μόνο δεν είναι κάτι το προβληματικό, αλλά αποβαίνει σωτήριο και δημιουργικό, τόσο για τη μεμονωμένη προσωπικότητα όσο και για την κοινωνία.

Κι εδώ είναι αναντικατάστατος ο ρόλος του ΚΚΕ και της ΚΝΕ για να συνειδητοποιήσουν διευρυμένα τμήματα της νεολαίας, που προέρχεται από τα εργατικά λαϊκά στρώματα, τα αυξανόμενα αδιέξοδα του καπιταλισμού, καθώς και την ανάγκη για κοινωνική δικαιοσύνη, για ανατροπή της καπιταλιστικής βαρβαρότητας και την οικοδόμηση της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Κι ένα μέλος μιας πολιτικοποιημένης ομάδας, π.χ. ένα μέλος της ΚΝΕ, που μαθαίνει να ζει μια οργανωμένη ζωή, που βάζει συγκεκριμένους πολιτικούς στόχους, γνωρίζει πως να αξιολογεί διαφορετικά τον εαυτό του, από έναν οργανωμένο φίλαθλο. Μαθαίνει μέσα από την οργανωμένη πάλη και τους σκοπούς της, τη συντροφικότητα και την ταξική αλληλεγγύη.

Ο Λένιν περιγράφει κάπου με μεγάλη ευστοχία το πως μέσα στις ίδιες κοινωνικές συνθήκες μπορεί να διαφέρει η προσωπική στάση. Φέρνει το παράδειγμα της σκλαβιάς και λέει συγκεκριμένα: *«Ο σκλάβος, ο οποίος συνειδητοποιεί τη σκλαβιά του και σιωπηλά μαραζώνει, είναι απλώς σκλάβος. Ο σκλάβος που εθελούσια περιγράφει τις ομορφιές της σκλαβιάς και είναι ενθουσιασμένος από τον καλό κύριό του είναι ραγιάς. Αντίθετα ο σκλάβος, που συνειδητοποιεί τη θέση της σκλαβιάς του και αγωνίζεται ενάντιά της είναι επαναστάτης»⁵.*

Φίλες και φίλοι,

Συντρόφισσες και σύντροφοι,

Φτάνοντας στο τέλος αυτής της παρέμβασης πρέπει να τονίσω πως είναι ανάγκη να μείνει μακριά από κάθε σκεπτόμενο νέο, από κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο η λογική του «τσουβαλιάσματος», της ισοπέδωσης στην αξιολόγηση, στην ερμηνεία των κοινωνικών προβλημάτων. Εδώ η όποια «δημιουργική ασάφεια» έχει ένα και μόνον σκοπό: να συσκοτίσει τις αιτίες των κοινωνικών φαινομένων, κι από την άλλη να αξιοποιήσει τέτοια φαινόμενα για τη θωράκιση του συστήματός.

Το σύστημα, που δημιουργεί αυτά τα κοινωνικά προβλήματα, κι είναι υπόλογο γι' αυτά, δεν μπορεί να τα αντιμετωπίσει. Όσες καμπάνιες κι αν διοργανώσει, όσες επιτροπές κι αν συγκροτήσει, όσους νόμους κι αν ψηφίσει. Μπορεί, ωστόσο, να τα αξιοποιήσει για την ενίσχυση της καταστολής σε βάρος του λαϊκού κινήματος.

Η ζωή δείχνει πως τα κοινωνικά ζητήματα, που δημιουργεί ο καπιταλισμός, μπορούν με επιτυχία να περιοριστούν έως και να εξαλειφθούν οριστικά μόνο κατά την οικοδόμηση της νέας, της σοσιαλιστικής,

⁵ Β. Ι. Λένιν: Απαντα, τ. 16, σελ. 40, εκδ. «Σύγχρονη Εποχή».

κομμουνιστικής κοινωνίας. Κι εδώ είναι πρωτοπόρο κι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό το έργο που επιτέλεσε η Σοβιετική Ένωση στα πρώτα χρόνια της σοσιαλιστικής οικοδόμησης και που σε έναν βαθμό περιγράφεται στο «Παιδαγωγικό ποίημα» του Αντόν Μακάρενκο, στο οποίο αντανάκλαται η τιτάνια μάχη που έδωσε εκείνα τα χρόνια ο σοβιετικός λαός για να ανορθώσει μια χώρα, όπου για πρώτη φορά θα οικοδομούνταν ένα σύστημα χωρίς την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο.

Η νεαρή εργατική εξουσία στη Σοβιετική Ρωσία έπρεπε να αντιμετωπίσει ένα εκρηκτικό πρόβλημα που κληρονόμησε από το καπιταλιστικό σύστημα. Ένα πρόβλημα που δημιούργησε ο ιμπεριαλιστικός Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η στρατιωτική επέμβαση 14 καπιταλιστικών κρατών (μεταξύ αυτών και της αστικής Ελλάδας) ενάντια στη μπολσεβίκικη επανάσταση. Αυτό το πρόβλημα ήταν ουσιαστικά για το νέο κοινωνικό σύστημα μια «ωρολογιακή βόμβα». Επρόκειτο για τα εγκαταλειμμένα παιδιά που -με βάση τα στοιχεία που υπάρχουν- τα πρώτα χρόνια της σοβιετικής εξουσίας έφταναν τα 7,5 εκατομμύρια. Παιδιά του δρόμου που μέσα στη βιοπάλη συχνά κατέληγαν σε συμμορίες που έκλεβαν, επαιτούσαν, εκ των οποίων μάλιστα τουλάχιστον το 10% έκανε και χρήση ναρκωτικών ουσιών. Παρά το μέγεθος του προβλήματος, τις τεράστιες καταστροφές που είχαν προκληθεί από τους πολέμους, η χώρα των Σοβιέτ το πάλεψε! Μέσα σε μερικά χρόνια το σοβιετικό κράτος κατάφερε με οργανωμένο τρόπο να περιθάλψει και να μορφώσει όλα αυτά τα παιδιά σε ειδικές μορφωτικές - εργασιακές κολεκτίβες. Σπούδασε εκατοντάδες χιλιάδες ειδικούς, μηχανικούς, γιατρούς και παιδαγωγούς, ξεσήκωσε ολόκληρη την κοινωνία «στο πόδι» κατά κάθε ναρκωτικού, χτυπώντας το πρόβλημα στη ρίζα του.

Η διαφορετική οργάνωση της κοινωνίας και του σχολείου, συνολικά του εκπαιδευτικού συστήματος, η ριζική αλλαγή στα οικονομικά και κοινωνικά θεμέλια της ζωής, η κυριαρχία των κομμουνιστικών ιδανικών, όπως έδειξε η Ιστορία, αποτελούν τη λύση για τα κοινωνικά προβλήματα που δημιουργεί ο καπιταλισμός. Μια λύση που οικοδομείται από σήμερα, μέσα από τη συλλογική αγωνιστική δράση της νεολαίας και του λαού, που με τη σειρά της συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας άλλης ατμόσφαιρας από άποψη αξιών, προτύπων, που βρίσκεται στον αντίποδα της αποπνικτικής βαρβαρότητας του καπιταλισμού.